

NARACIJA U STIHU U DOBA MODERNE (KORPUS, ŽANROVSKI SASTAV, TEMATSKI SVJETOVI)

Dunja Fališevac

I.

U razdoblju hrvatske moderne naracija u stihu, stihovana epska djela neobično su brojna i mnogovrsna, gotovo brojnija od proznih vrsta, a u njima se obrađuju raznolike teme, od onih posve inovativnih, modernističkih pa do tradicionalnijih, najčešće povijesnih ili pseudopovijesnih tema naslijeđenih iz doba romantike i/ili realizma.¹ Pisana su ta narativna djela različitim silabičkim stihovima, od osmerca, deseterca, dvanaesterca, a česti su i raznovrsni akcenatski stihovi; i strofe su u tim djelima raznolike, od katrena, sestine, oktave pa do anizometričnih strofa. I u stilskoformacijskom su pogledu ta djela mnogooblična te nose raznorodne osobine, od neoromantičnih, (pseudo)klasicističkih, kadikad naturalističkih, realističkih pa do naglašeno modernističko-esteticističkih.² Po vrstovnim obilježjima i tematskim svjetovima, kao i po nekim drugim osobinama mogu se epska djela u doba moderne klasificirati bilo u prave epove, bilo u epilije, novele ili pripovijetke u stihu, balade, romance, epske cikluse, pastoralne idile.

Ako bismo — prema pretežitom i značajnijem dijelu korpusa — napravili tipologiju stihovane epike u doba moderne, dobili bismo ovakvu klasifikaciju:³

1. Ep/epilij ili pripovijetka u stihu s povijesnom tematikom, tradicionalno, neoromantički i/ili historicistički obilježeni: K. Pavletić: *Jelena Zrinska u Munkaču*, 1893; *Ivaniš ban na stratištu*, 1895; *Katarina Zrinjska na umoru*, 1896; *Krvavi*

sabor, 1897; *Sudbina Mladena bana*, 1896; *Vjerne sluge*, 1898; T. Alaupović: *Nesuđenica*, 1893; *Naše rane*, 1898; Safvet beg Bašagić: *Abdulah paša*, 1900; S. Ilijić: *Lopudska sirotica*, 1903; *Ali-beg Čengijić i Biserka*, 1906; S. Tucić: *Pjesma o Bojanu vojvodu makedonskom ustaši*, 1906; Đ. Vilović (pseud. Đurić Guslar): *Mihovil Pavlinović*, 1912. (i brojni drugi).

2. Pripovijetka/novela ili roman u stihu sa suvremenom urbanom tematikom, neoromantički i/ili modernistički oblikovani: F. Ciraki, *Jankovo ljetovanje*, 1905; I. Krnic: *Janko i Bianka*, 1907.

3. Humoristički ep ili spjev (stihovana pripovijetka ili roman, realistički ili modernistički oblikovani): I. Velikanović, *Otmica*, 1901. (U ovu se grupu, po nekim obilježjima, mogu uvrstiti i djela iz 2. skupine, tj. F. Ciraki: *Jankovo ljetovanje*, 1905; I. Krnic: *Janko i Bianka*, 1907.)

4. Balada i romanca, neoromantički ili modernistički obilježena: A. Tresić Pavičić: *Majčino srce*; *Ruže s Komotina grada*; 1903; V. Nazor: *Stare istarske balade*, 1905; I. Velikanović, *Kralj od Ludije*, 1908.

5. Idilski spjev, neoromantički obilježen: A. Benešić: *Branko i Grozdana*, 1906.

6. Filozofski i religiozno-filozofski spjev/epilij ili pjesma: a) modernistički oblikovani: B. Livadić: *Jeremija*, 1893; A. Tresić Pavičić: *Uranion*; *Gimnosofista*, 1903; b) tradicionalno oblikovan: P. Mišura, *Sudbina izdajice*, 1912.

7. Ep ili epski ciklus, s mitološkom, legendarnom, povijesnom ili pseudopovijesnom tematikom, modernistički oblikovani: V. Nazor: *Slavenske legende*, 1900; *Knjiga o kraljevima hrvatskijem*, 1904; odnosno *Hrvatski kraljevi* 1912; *Živana*; 1902; *Utva Zlatokrila. Romantički ep u 5 pjevanja*, 1916 (II. izdanje: *Utva Zlatokrila. Mitsko zbivanje ispričano u 5 pjevanja*, 1928.); A. Tresić Pavičić: *Ko nedogje na boj na Kosovo*, 1913.

8. Životinjski spjev, modernistički obilježen: V. Nazor: *Medvjed Brundo*, 1915.

Kako se iz navedene klasifikacije vidi, epika se u stihu u doba hrvatske moderne s jedne strane nastavlja na neke narativne žanrove prethodnih razdoblja (povijesni ili pseudopovijesni ep, stihovana pripovijetka, idila, balada i romanca), a s druge je strane u žanrovskom pogledu inovativna (modernistički epski ciklusi, životinjski ep, stihovana pripovijetka i roman sa suvremenom urbanom tematikom). Isto tako naracija u stihu u doba moderne u naratološkom pogledu nastavlja se s

jedne strane na tradiciju naracije u stihu hrvatskoga romantizma i realizma; s druge strane, epika u stihu u doba moderne po tipovima narativnog diskursa i stilovima (impresionistički, secesionistički, simbolistički stilovi) izrazito je inovativna. Epici koji su u doba moderne ostvarili prodore u nove tematske svjetove i ponudili svjetonazore koji obilježuju modernu ponajprije su V. Nazor i A. Tresić Pavičić, a na određeni način i u izvjesnoj mjeri i F. Ćiraki; njihova djela nastaju početkom 20. stoljeća. No, u razdoblju moderne, uglavnom još krajem 19. stoljeća, nastaju i brojna narativna djela u stihu izrazito tradicionalna i po tematici, oblicima narativnog diskursa, stavovima pripovjedača, kao i po stilu i stihu, premda se ni tim djelima ne mogu poreći, ponekad, izvjesne inovativne crte u povijesno-političkim i ideološkim koncepcijama koje zagovaraju, a kadikad i u nekim motivsko-tematskim komponentama, gdje i u stilu. Jednom riječju, naracija u stihu u doba moderne stilski i svjetonazorski obilježena je naglašenim pluralizmom svjedočeći da i prostor naracije u stihu karakterizira svojevrsni sukob “starih” i “mladih”. Naracija u stihu u doba hrvatske moderne ostvaruje svjetove koji, kadikad na posve nov način, interpretiraju važne povijesne događaje (antiturska tematika, problem odnosa Hrvatske i Bosne, Hrvata i Bošnjaka), zatim svjetove koji se izgrađuju na egzistencijalnim, religioznim i filozofskim temama, oblikuje raznolike nacionalne slavenske ili hrvatske programe, bavi se brojnim društveno-socijalnim pitanjima, te nudi raznolike svjetonazore u rasponu od tradicionalnih građanskih i konzervativnijih do onih modernističko-individualističkih i naglašeno progresivnih. Općenito se može reći da se povijesne i razne druge društvene teme obrađuju u narativnim djelima konzervativnijima po načinu izlaganja epske građe, dok se filozofsko-egzistencijalna, religiozna kao i suvremena urbana tematika opjevava u djelima koja u većoj mjeri participiraju u poetikama moderne.

Tako korpus narativnih djela u stihu u doba hrvatske moderne čine s jedne strane djela koja su strukturirana posve romantički ili realistički, djela u kojima se pregledno i jasno izlaže epska građa, fabule su konzistentne, događaji u njima uzročno-posljedično motivirani, a ispriповijedane su u tradicionalnim silabičkim stihovima, često epskim desetercima; s druge strane, osobito od početka 20. stoljeća nastaju i epska djela u kojima se naracija ne gradi na čvrstoj i konzistentnoj fabuli nego na pripovijedanju i ocrtavanju subjektivnih, uzročno-posljedično nepovezanih slika, impresija, vizija koje recipijentu više sugeriraju neki događaj nego što ga u cijelosti opisuju i dokraja sadržajno iscrpljuju.

II.

1. *Ep / epilij ili pripovijetka u stihu s povijesnom tematikom*

Najtradicionalniji su po strukturi povijesni epovi i epiliji odnosno spjevovi u slijedu naracije u stihu hrvatske romantike i realizma, spjevovi koji uvelike podsjećaju na botičevski epski model. Najambiciozniji u toj grupi epskih djela deseterački je ep Krste Pavletića *Vjerne sluge* (djelo je objavljeno pod pseudonimom Osman beg Štafić, Zagreb, 1898) u deset pjevanja i s oko 10.000 stihova. U epu, koji započinje invokacijom vile, pregledno i konzistentno pripovijeda se o događaju koji je i u hrvatskoj epici kao i u kulturnom pamćenju zauzeo vrlo važno i gotovo emblematično mjesto: o sigetskoj bitki. Međutim, prikaz tog povijesnog događaja u Pavletićevu je epu u nekim aspektima inovativan, ponajprije u ideologiji koju ep podupire. Naime, iako nizom svojih karakteristika djelo ostaje u okvirima tradicionalnog povijesnog epa, tema sigetske bitke u *Vjernim slugama* lišena je onih sadržaja i onih ideologema koje su epska djela s istovjetnom tematikom izgrađivala u hrvatskoj epici od ranog novovjekovlja: u Pavletićevu djelu izostaje, naime, antiturski i antimuslimanski stav karakterističan za starija djela s istom temom, a u prvi su plan postavljeni aktualizirani antigermanski stavovi. Povijesna priča o sigetskoj bitki u *Vjernim slugama* tumači se s aspekta angažiranog pripovjedača koji za tragičnu balkansku povijest osuđuje nebrižnu i nezainteresiranu Europu, a vrlo su česti i satirički tonovi na civilizacijske dosege europske suvremenosti. U takvoj reinterpetaciji i aktualizaciji daleka povijesnog događaja često se u pripovjedačkim komentarima javljaju i motivi koji problematiziraju odnos kulture i civilizacije istoka i zapada, što je pak svojevrstan znak da su neka obilježja modernih svjetonazora ušla u djelo u drugim aspektima tradicionalno koncipirano. Znak je novijih i demokratskih shvaćanja i desotonizacija figure osmanlijskog protivnika te pripovjedačevo tumačenje tursko-kršćanskog sukoba kao sukoba braće različite vjere. Takav stav dobiva i svoje utjelovljenje u fabularnoj liniji o ljubavi Mehmed-paše Sokolovića i kćerke Nikole Zrinskog Anke. I neki drugi elementi u epu svjedoče o promijenjenu odnosu prema povijesnoj zbilji i starijim, već kanoniziranim epskim obradama te teme: to su brojni humoristički i komični segmenti, nastali vjerojatno u težnji da se i povijesno i književno naslijeđe depatetizira. Ekspozirajući tezu koja je istaknuta već u naslovu djela — tezu o Hrvatima koji su tuđincu uvijek bili vjerni sluge — angažirani demokratski epski pripovjedač epa već odavno kanoniziranu i posvećenu epsku

temu hrvatske povijesti i kulture tumači s aspekta realne politike i političke suvremenosti, kao i s pozicija modernijih i demokratskih razumijevanja vjere, nacije, naroda, nacionalne povijesti i nacionalne geopolitke. Priča u epu nije ispričana kronološki linearno nego na kompleksan način: vremenski planovi epske fabule često se prepleću, kao pripovjedači pojavljuju se i brojni likovi epa, a cijela struktura epa oslanja se na klasične norme epske naracije.

Navedenoj grupi neoromantički oblikovanih epskih djela pripada i ep/epilij T. Alaupovića *Naše rane*, u pet pjevanja i u desetercima. Radnja epa smještena je u Bosnu, u 17. stoljeće, a opijeva sukob “dobrih” i “loših” muslimanskih obitelji iz višeg staleža. U epu se ne opijevaju veliki povijesni događaji: radnja epa svodi se na privatni sukob i mržnju muslimanskih dostojanstvenika, sukob koji završava tragično. U relativno konzistentnu radnju epa, koji nekim svojim sastavnicama asocira na Mažuranićev spjev, utkane su, međutim, i brojne fabularne linije naglašeno inovativne: ep započinje baladesknim i vizionarskim opisom “morijske”; likovi su modernizirani otkrivajući u snovima svoju podsvijest, javljaju se neki moderno koncipirani segmenti: primjerice, opis nasrta bolesnog Baše Vlahinjića i njegovih halucinantnih stanja:

A iz puste zatvorene sobe
Jedva čujno viknu Baša: Mujo!
- Ne vidiš li! ... eno ga se šulja,
Gô mu handžar u desnici ruci.
Skliznu mu se — dignider ga, Mujo!
Šta si stao kao klip u zemlji?!
Brani, nemoj! Čekaj, dok zamahne....
Al svjetluca gvoždje ubojito!
Opkolili moj kulu, je li?
Pa sasiplju vatru iz topova.
Krov već plamti — bježi, nesretniče!
Deli Baša scamarit će se samo
Kao bubreg na ugljenu žarku! —

Daj ukloni one dvije jele
Tu uz vrata ne vidiš li jadan!
Svijaju se na sjeveru ljutu,

Mraz mi gone kroz kosti i meso,
Smrznut ću se — drščem — ne vidiš li? —
Pade Baša na jastuke meke,
L'jevom rukom oči čvrsto stište,
A desnicom maše, omahuje:⁴

Izostanak antiturske tematike, prodor u svijet drugog i drukčijeg, interes za Bosnu i njezine socijalne probleme (opisi siromaštva i bijede puka, umiranja od gladi itd.), demokratske i pacifističke ideje, a isto tako i jasno izraženi liberalni pripovjedačevi stavovi — sve to oni su elementi koji Alaupovićevo djelo ipak razlikuju od tradicionalnih djela hrvatske epike u stihu. Kao modernistički mogu se okarakterizirati i impresionistički, naglašeno osjetilno-senzualni opisi ženske ljepote, a vrlo su ekspresivni i simbolički podupiru radnju i opisi prirode (primjerice opis olujne noći i stražara koji čuva na smrt bolesnog pašu), kao i stilizirani i ornamentirani opisi starih zdanja, kula i utvrda. U epu se pojavljuje i lik bosanskog fratra, pomoćnika muslimanskih stradalnika, lik fratra-kroničara Filipa Lašvanina koji bilježi sve opisne događaje, te ep autotematizacijom i fingiranjem autentično zapisanog i kroničkog zadobiva i neke izrazito esteticističke motivacije. Opijevajući prostor Bosne, suživot kršćana i muslimana, angažiranim i naglašeno demokratskim stavovima kako u konfesionalnim tako i u etničkim koncepcijama, ep *Naše rane* zagovara ideološke stavove multikulturalnog i multietničkog bosanskog geopolitičkog prostora.

Drugi ep T. Alaupovića (objavljen pod pseudonimom Tugomir Hrvat-Bošnjak) *Nesuđenica*, u sedam pjevanja i u desetercima, na neoromantički način tematizira problem odnosa katolika i muslimana. Radnja epa smještena je u “epske” prostore Bosne i dalmatinskog zaleđa, a opijeva tragičnu ljubav Osman-begove kćeri Abegzade i kršćanskog junaka Sinjanina Gavrana. Ideološke koncepcije koje zagovara ep — ponajprije ideju o vjerskoj toleranciji kao i vjerom tragičnoj podijeljenosti hrvatskog naroda — tematiziraju se najočiglednije u epizodi sukoba između muslimanskog i kršćanskog junaka koji u trenutku dvoboja otkrivaju da su braća blizanci. Za razliku od *Naših rana*, *Nesuđenica* je u stilskom pogledu tradicionalnija, a modernistički elementi epa naziru se tek u ponekom stiliziranom folklornom motivu ili pak u impresionistički-senzualnim opisima ženske ljepote. Epilij S. Tucića *Pjesma o Bojanu vojevodi makedonskom ustaši* u osmercima opijeva tragičnu ljubavnu priču između Bojana i njegove izabranice, a na pozadini

povijesnih događaja: bugarski junak Bojan sa svojom četom odlazi u pomoć Makedoncima koje napadaju i ubijaju Osmanlije, te pogiba od turske ruke zajedno sa svojom zaručnicom. Epski prostor istočnog Balkana, zagovaranje ideje o Bugarima i Makedoncima kao slavenskoj braći, tragična povijesna sudbina slavenskih naroda, neoromantička stilizacija priče, epska dikcija stilizirana u duhu folkorne epike i Mažuranića — sve navedeno svjedoči da su ilirske nacionalno-političke koncepcije kao i poetološke norme hrvatske romantike bile u hrvatskoj književnoj kulturi neobično dugotrajne i gotovo pola stoljeća vrlo produktivne.

U epiliju K. Pavletića *Sudbina Mladena bana* u desetercima je opjevana povijesna tema, odnosno povijesni lik i sudbina hrvatskog bana Mladena Šubića. Smatrajući život Mladena Šubića primjerom tragične povijesti Hrvatske razapete između raznih gospodara (konkretno Mlečana i ugarskog kralja), K. Pavletić u epiliju na romantičarski način, s mnogo patosa i nacionalno-rodoljubne retorike, u preglednoj i konzistentnoj fabuli, iznosi priču o životu i smrti Mladena Šubića.

Deseterački ep Stjepka Ilijića, pisca i prevoditelja, pripadnika bosanskog kulturnog kruga oko S. S. Kranjčevića, *Ali beg Čengi i Biserka, romantični ep iz dalmatinsko-hercegovačkoga života u XVII. vijeku* (Zadar 1906) također tematizira odnos katolika i muslimana s prostora Bosne i Dalmacije kroz ljubavnu priču dvoje mladih različite vjere. Pisan na tradicionalan način, u slijedu folklorne epike i Ivana Mažuranića, ep nudi kao rješenje pomirbu kršćana i muslimana, angažirano zagovarajući ideju vjerske tolerancije. Samo po nekim sastavnicama ep participira u poetološkim koncepcijama moderne: u onim segmentima u kojima je impresionistički-senzualno opjevana ljubav kao iracionalna strana čovjekova bića i kao snaga koja vlada i dominira čovjekovim bićem.

Iako je navedena i opisana grupa naracije u stihu s povijesnom tematikom po dominantnim strukturnim obilježjima naglašeno tradicionalna, ipak se u gotovo svim tim djelima uočava izostanak junačko-ratničke tematike vezane uz “velike” povijesne događaje ili pak (u slučaju Pavletićevih *Vjernih slugu*) interpretacija “velikih” povijesnih tema na nov, anti epski način: bez zagovora junaštva i herojstva. U svim su djelima te skupine, naime, opjevani povijesni događaji bilo povod za moralno-etičko tumačenje povijesnih zbivanja (obrana pacifizma), bilo za aktualne analize geopolitičkog položaja Hrvatske s aspekta nacionalne integracijske ideologije.⁵ Izostanak antiturske tematike, izostanak sotonizacije muslimanskog i osmanlijskog, izostanak ideologema o Hrvatskoj kao *antemurale christianitatis*, tumačenje povijesnih zbivanja s aspekta suvremenih

nacionalno-integracijskih programa i s pozicija programa geopolitičke i državne nezavisnosti, često tematiziranje bosanskog prostora, njegove multietičnosti i multikonfesionalnosti kao i odnosa Hrvata i Bošnjaka, zagovaranje hrvatskog etnikuma ne po konfesionalnim kriterijima nego po kriterijima državnopovijesnog prava — sve su to inovacije koje, doduše, ne na poetološkoj nego samo na ideološkoj razini — razlikuju tradicionalno oblikovanu povijesnu epiku od epike koja je nastajala u razdoblju romantike i realizma.

2. Pripovijetka i roman u stihu sa suvremenom tematikom

U razdoblju moderne nastaje i prvi hrvatski roman u stihovima: *Jankovo ljetovanje*, koje je sam autor žanrovski odredio kao “modernu idilu u šest kanta”. U djelu, pisanu epskim desetercima, koje se svojom ritmičkom osnovicom dosta razlikuje od deseterca narodne pjesme i Kačićeva deseterca, s modernim rimovanjem, i u strofama nejednake duljine, opjevan je život hrvatske provincije (Slavonija), a u središtu je radnje moderni mladi čovjek Janko Mišir. Roman započinje u trenutku kada se Janko iz atmosfere bezbrižna mondana pariškog života, a zbog obiteljskih razloga, iz velikog svijeta vraća kući, podsjećajući na junaka Markovićeve *Doma i svijeta*. U djelu se oslikava — kroz jednostavnu fabulu — niz ljudi s kojima se Janko susreće, te je težište romana na prikazu brojnih likova i njihovih mentaliteta (hrvatska inteligencija, viši srednji stalež, Srbi, Slovenci, Židovi). Fabula romana ispričana je konzistentno, u tradiciji realističke naracije. S druge strane, djelo je pisano u tradiciji sterneovskih romanesknih postupaka kao i pod utjecajem *Evgenija Onjegina*; dok je Markovićev poticaj očigledan u suvremenoj tematici, Puškinov utjecaj ogleda se ponajprije u čestim autorironijskim, autotematskim i metatekstualnim zapisima, kao na primjer u ovom:

Nije nužde ovdje da razglabam,
A i čednost ne dopušta lako,
Da odkrivam svietu samo tako
Misterija sumračnih alkova;
O tom dakle dalje niti slova.
Nebi rada da doživim bolan,
Da mi ton se žigoše frivolan,

Niti želim, da se odveć mrazim
S krasnim spolom, koga jako pazim.
Diskrecija tu se preporuča
I opreznost najveća moguća
Sama sobom, diskretan sam stoga
I jezika čuvam dobro svoga.
(Prvi kanto, 6. odjeljak)⁶

Završetak romana, naravno sretan, pripovjedač ovako komentira:

Sad će opet tkogod mi spočitnut
I s prezirnim posmjehom doviknut,
Da postajem već sentimentaln
I taj prizor da je trivijalan,
Ko u kakvoj traljavoj noveli,
Gdje su Simo i Jela se spleli;
Gdje svakdanja samo miso buji,
Prožvakana stoput fraza bruji,
Pa da malo višim skokne skokom
Prepletana nevaljanim srokom;
Štivo što je od velike prodje,
Kad medj švelje i brijače dodje,
Jerbo to su estetski junaci
I književne ocjene prvaci,
Ti iskreno zaplakat još znaju,
Ganutljivog kada što čitaju;
Mi smo drugi blazirani svati,
Kim duševne teško hrane dati.
(Šesti kanto, 11. odjeljak)

Pripovjedač romana profiliran je kao moderni ludički pripovjedač kojemu ne nedostaje humora, šaljivih i zajedljivih primjedbi na račun "junaka" romana, kao ni ironičnih ili duhovitih primjedbi na vlastite postupke:

Opravdano reć će štioć mnogi,
Pa da nije kritik jako strogi,

Da moj junak nije ništ aktivan,
Ko snop slame uvijek je pasivan,
I da drugih oko njega nema,
Mislili bi svud, da samo driema,
Ko nejako u povojih diete
Na prsima dojkinje si tete.
Dosad barem u sebe se stisno
I pametna slova nije pisno.

Ne ću branit, što se branit ne da.
Ni mislio nisam Diomeda
Prikazat vam u njem il Ajanta
Il drugoga junačkoga fanta,
Što u drami ii epskom pjevu
U svog srдца titanskomu gnjevu
Heroička tvori svud čudesa,
Nedohitna obara nebesa
I na Ossu Pelion sad grne,
Da sva zemlja zapanjena trne.

On je plaho diete svoga vieka;
Nije silna veličajna rieka,
Amazonka ili Mississippi,
Što biesnima vrtlozima kipi
I žamorno k Oceanu hrli.
Tih potočić on je, koji grli
Ljubkim valom milotnu poljanu
Šarim cvietom za njegov razcvjetanu.
Takvim ljudem ne treba se kinit,
Dobra kob će sama sve učinit,
Da im staza uvijek bude gladka,
I života kupa uvijek sladka.

(Četvrti kanto, 1. odjeljak)

Jankovo ljetovanje zanimljivo je ne samo po svojim žanrovskim karakteristikama i ne samo zbog svojih ludičko-humorističkih elemenata, nego i

po tome što je svojevrsna polemika s modernistima, njihovim književnim ostvarenjima a isto tako i s modernim filozofskim i svjetonazorskim koncepcijama. Jedan od likova (kapetan Jovo) ovako govori o stvaralaštvu i svjetonazoru modernista:

Kao mlaka voda u cisterni
Za mene su naši ti moderni.
Gdje ćeš naći zdravoga humora
Kod pišivih takih trubadora,
Što sa pustom lomataju frazom,
Kao zidar ožbukom i mazom;
Heroičke patvoreć bravure
Domoljubstvom šupljim se šušure.
Domovina — narod — svedj na usti,
A kad tamo sve cinizam pusti
I sva ljubav, kojom se ohole,
Da jedino sama sebe vole,
(Treći kanto, 10. odjeljak)

A oblikujući lik moralno problematična Štajerca doktora Milera epski je pripovjedač iznio niz podrugljivih i ironičnih stavova na modernu kao filozofski i svjetonazorski pokret, osobito se ironično odnoseći na Nietzscheove i Schopenhauerove ideje:

On je čovjek od trideset ljeta,
Pristaloga gleda i okreta.
Doktorom se svuda daje zvati,
Premda točno ne možemo znati,
Gdje je steko akademske časti.
Kažu, da je mudroljublja slasti
U Jeni se posvetio, Bonnu,
Kašnje staru pohadjo Sorbonnu.
Odlikovan doktorskim šeširom
Znanja luči pali sada širom
Po načelih vriednog Bakunina,
Sredovječna da se prši tmina.

Schoppenhauer-Nietzscheova škola
U njem ima revna apoštola,
A to nisu sitni kakvi bozi,
Već giganti sami zmijonozi!
U disputi on je nepobitan,
Novog vieka taj moderni titan,
I u društvu kretati se znade,
Zamamljivi način tu imade.
Samo čeka pobjedne fanfare,
Pa da ruši trune i oltare,
A dok otaj sretni časak bane,
U Velikoj malo će da stane,
Da za borbu snage si pribere,
Smjeli vjestnik novovjeke ere
I da onda novim žarkim gnjevom
Sviet udivi svoga uma sievom.

(Četvrti kanto, 5. odjeljak)

Nakon karikaturalnog portreta doktora Milera, pripovjedač komentira da se “junak” sakrio u Požegi zbog financijskih malverzacija.

Jankovo ljetovanje s jedne je strane sentimentalna ljubavna priča, s druge strane društveni roman koji portretira mentalitete hrvatskoga suvremenoga društva, a s treće u sterneovsko-puškinovskoj maniri napisano djelo u kojem se duhovito, šaljivo, ironično i britko komentiraju i radnja, i likovi i postupci pripovjedača. Tako, distancirajući se od svojih likova i od sentimentalne fabule, a istodobno pristajući uz njezine građanske vrijednosti, Franjo Ciraki ostvario je djelo s jedne strane tradicionalno po ideologiji konzervativnog građanskog liberalizma koju zastupa, a opet inovativno po eksponiranju suvremene građanske teme i modernih mentaliteta, modernističko po programatskom odustajanju od uzvišene i patetične junačke i rodoljubne tematike i zagovaranju “nejunačkih”, neaktivnih junaka, a osobito inovativno — u okvirima hrvatske naracije u stihu — po autotematičnosti, ogoljavanju postupaka, prepletanju visokog i niskog, trivijalnog i ozbiljnog. Istodobno, inovativno je *Jankovo ljetovanje* i po modernoj, urbanoj frazeologiji. Brojne tuđice, leksik kavanskog i boemskog života, kao i rimovanje hrvatskih

leksema i tuđica — to su postupci koji pokazuju Cirakijevu težnju da naraciju u stihu modernizira.

Istoj skupini narativnih djela u stihu pripada i novela u stihovima Ivana Krnica (objavljena pod pseudonimom Mihael Gorski) *Janko i Bianka*, s žanrovskom odrednicom “poetična ičindijuša”, koja obrađuje tematiku iz urbanog boemskog života. Fabula pripovijetke smještena je u zagrebačku sredinu, a u središtu je radnje lik pomodnog mladića pjesnika plagijatora, koji želi ući u svijet umjetnosti, literature i kazališta. Naglašeno građansko po ideologiji koju zastupa, djelo je pisano pretežito za žensku publiku, zagovarajući tradicionalne vrijednosti i tradicionalan moral. Pisano je različitim stihovima, od osmeraca do dvanaesteraca, s ironijskim pripovjedačem koji ne krije svoja negodovanja nad “junakom” pripovijetke. Pripovijetka ima zanimljiv predgovor u kojem se Ivan Krnic obraća Mihealu Gorskom (dakle, svojem drugom ja), polemizira o moderni, ironički komentira položaj umjetnosti u Hrvatskoj, odnos umjetnosti i politike, a isto tako ogoljava pjesničke postupke i ironizira inovativne elemente same pripovijetke. Bez većih estetskih dosega, Krnicova je pripovijetka zanimljiva kao žanrovski eksperiment.

3. Humoristički ep ili spjev

U doba moderne nastaje i komični ep Ise Velikanovića *Otmica*, u kojem se na šaljiv, duhovit i komičan način, u šest pjevanja, u dvanaestercima (uz nešto deseteraca, osmeraca i šesteraca), izlaže podsmijehu tradicionalno uzvišena i “posvećena” epska tema: tursko junaštvo. Radnja epa smještena je na prostor Bosne, a pripovijeda o pokušaju Turaka da otmu djevojku Stanu iz obližnjeg kršćanskog sela. Za vrijeme pripremanja otmice mnogo se pripovijeda i pjeva o prošlom turskom junaštvu i hrabrosti. Međutim, otmica o kojoj pripovijeda ep osporava to junaštvo i tu staru hrabrost: umjesto mlade i lijepe Stane Turci otimaju njezinu baku, staru babu. S mnogo finog humora i šaljivih epizoda, ispričan dinamično i s mnogo lijepih, kadikad i idiličnih slika, stilizirajući folklornu epsku tradiciju, ep Ise Velikanovića svojevrsna je parodija velikih i tragičnih antiturskih tema u hrvatskoj epici, djelo koje finom ironijom destruiira i depatetizira “mit” turskog junaštva. Na izvjestan način *Otmica* je prirodna i duhovita završnica antiturske tematike u hrvatskoj epici.

4. Balada i romanca

Balade i romance koje nastaju u doba moderne slijede tradiciju romantičkih balada i romanci (bilo europskih bilo Vrazovih, Preradovićevih i Markovićevih), a s druge su strane u nekim tematskim aspektima inovativne. Najznačajniji autori balada u doba moderne svakako su Ante Tresić Pavičić i Vladimir Nazor.

Tresić Pavičićeva balada *Majčino srce* romantički je koncipirana balada koja u desetercima pripovijeda tragičnu priču o beskrajnoj majčinoj ljubavi i sinovoj okrutnosti.

Oslanjajući se s jedne strane na folklorne balade, a unoseći s druge u priču elemente moderne psihologije (sukob u baladi gradi se na prikazivanju tragičnog konflikta između bezuvjetne majčine ljubavi i životinjskog sinova karaktera), *Majčino srce* potresna je i depatetizirana moderna tragična priča o međuljudskim odnosima u obitelji.

Radnja Tresić Pavičićeve balade *Ruže s Komotina grada*, pisane pretežito u rimovanim desetercima, lokalizirana je u Bosnu u doba turskih osvajanja. Tragična baladeskna fabula oblikuje se u priči o plemiću Radivoju, bogumilu i bratoubojici i njegovim kćerima koje završavaju tragično — bacaju se u Vrbas, na mjestu na kojem je nastradao i njihov otac.

Nazorove *Stare istarske balade* nastaju, s jedne strane, u slijedu folklornih i romantičarskih balada, a utemeljene su na starim istarskim legendama, te su regionalno obilježene. Fabule su u tim baladama ispričane relativno konzistentno i pregledno. S druge strane, Nazorovi su baladni likovi oblikovani na elementima modernog psihološkog uvida u podsvjesno kao i na temelju uvida u arhetipske ljudske situacije, uz tematiziranje odnosa dobra i zla (*Sv. Gospa na jezeru*), često onog životinjskog u čovjeku kao osnovice iz koje izrasta baladeskni tragički sukob, te opijevaju bitne egzistencijalne situacije i međuljudske odnose (primjerice, *Posljednji guslar*). Česta su podloga baladnoj priči i socijalni sukobi, oblikovanje tragičnih fabula na temelju društveno-klasnih razlika, ali prevedenih na relacije sukoba dobra i zla u čovjeku (*Grof Lupoglavski*; *Buna u Kozljaku*; *Krvava košulja*).

5. Idilski spjev

U *Branku i Grozdani* A. Benešića, “idila u osam pjevanja”, na neoromantički način, u stihovima razne dužine, opjevana je ljubavna idila između pastira Branka i pastirice Grozdane, a smještena je u idilične prostore pastirskog svijeta. Koncipirana kao erotski nježno oblikovana ljubavna priča, s impresionističkim opisima pejzaža, idila je i svojevrsni citat renesansne pastorale, svjedočeći da je i u hrvatskoj naraciji u stihu bila živa modernistička težnja oblikovanja renesansnih svjetova i renesansizacije književne kulture.⁷

6. Filozofski i religiozno-filozofski spjev/epilij ili pjesma

Za razliku od prethodnih epova koji, doduše, nastaju u doba moderne, ali uglavnom ostaju u okvirima tradicionalnih, romantičkih ili realističkih poetika, svjedočeći da je hrvatska moderna unutar svojih periodizacijskih granica⁸ razdoblje pluralističko po poetičkim praksama, u narativnim djelima u stihu s religiozno-filozofskom ili filozofskom tematikom jasno se razabiru inovativne, modernističke koncepcije umjetnosti i književnosti, oslobođene zahtjeva za izvanknjiževnim zadacima, ponajprije zahtjeva da književni tekst bude u funkciji konstituiranja moderne hrvatske nacije.⁹

U Livadićevu *Jeremiji* u tri pjevanja opjevana je biblijska priča o Jeremiji i njegovu proroštvu o propasti Jeruzalema i židovske države kao kazne za idolopoklonstvo, a paralelno s tom pričom razvija se i priča o ljubavi dvoje mladih. Simboličan po značenju, uzvišen po tonu, s panoramskim slikama Jeruzalema, s mnogo monoloških i dijaloških partija, Livadićev spjev nastaje na zasadama modernijih koncepcija filozofije religije, problematizirajući ne samo važna religiozno-filozofska pitanja, nego isto tako i pitanja o sudbini jednog naroda. Fabula spjeva ne posjeduje konzistentnu radnju, o događajima se ne pripovijeda u kontinuiranu narativnom diskursu nego se oni iznose u posve modernističkim oblicima: kao stanja svijesti pojedinog sudionika radnje, u nepovezanim slikama i unutrašnjim monolozima, kao simbolične slike ili vizije. Takve oblike izlaganja prati prepletanje dugih i kratkih stihova. Po tematici *Jeremija* je religiozno-filozofski spjev, izrastao iz tradicije Kranjčevićeve lirike, s brojnim simbolističkim poetološkim elementima.

Filozofski epski ciklus od 24 pjesme *Uranion* Ante Tresića Pavičića, u heksameterskim kupletima, oblikovan je neoklasicistički ali i modernistički. Fabula ciklusa gradi se na brojnim motivsko-tematskim citatima iz klasične epske i lirske baštine, ponajprije onima iz Dantea i Petrarke, a isto tako i na sadržajima grčke mitologije. U ciklusu se oblikuje priča o putovanju nebeskim, zemaljskim i paklenim predjelima, u tradiciji hodočasničkih alegorija, sa simbolično-eshatološkim značenjima (put kao pročišćenje i kao spoznaja); tu najveću narativnu dionicu epa prati i tema faustovske provenijencije (žudnja za spoznajom). U spjevu, u kojem se lirsko prepleće s epskim, u obliku širokih panoramskih slika i vizija tematiziraju se “velika” filozofska pitanja: ona o kozmosu, prirodi, istini, položaju čovjeka u svijetu, njegovu odnosu prema ljubavi, Bogu, biti, bitku, onom vječnom i onom zemaljskom, a odgovori na postavljena pitanja nalaze se u shvaćanju božanskog bića kao istine, u razumijevanju Boga — u slijedu neoplatoničkih koncepcija — kao istine, dobrote i ljepote. U epskom ciklusu Tresić Pavičić, uvjereni tradicionalist i klasicist, gradi djelo na sintezi velikih evropskih književnih i filozofskih tradicija. Međutim, *Uranion* je isto tako i moderna obrada peregrinacijske danteovske teme, djelo koje u odnosu na svoje intertekstualne predloške, ponajprije u odnosu na Dantea, pokazuje i svjesnu inovativnost, ponajprije u promijenjenoj fabularno-tematskoj osnovici: kršćanska teologija zamijenjena je u epu moderne panteističkim svjetonazorom i pesimističnom filozofijom, što se simbolički iskazuje promjenom smjera hodočasničke alegorije (Tresić Pavičićev putnik kreće se obrnuto od svih kršćanskih pelegrina: prvo nebeskim, zatim zemaljskim i na kraju paklenim predjelima). U duhu secesije, osnovica *Uraniona* je mitologizirana, što svjedoči već i sam naslov (*Uranion*, vjerojatno, označava i simbolizira potomka starogrčkog boga Urana, boga neba, sina Geje; od kapi njegove krvi koje su pri njegovu ubojstvu pale u more nastala je iz pjene rođena boginja Afrodita. Druga mitološko-asocijativna veza povezuje djelo s Uranijom, muzom zvjezdoznanstva).

U Tresić Pavičićevoj epsko-lirskoj pjesmi *Gimnosofista* opjevana je tema sukoba dvaju svjetonazora, dvije filozofije, dvije kulture: indijsko-istočnjačkom, budističkom i bramansko-joginskom svjetonazoru (utjelovljenu u liku asketskog mudraca gimnosofista Sahadeve) suprotstavlja se racionalistički, zapadnoeuropski svjetonazor (predstavljen u liku Aleksandra Velikog). Radnja pjesme je historizirana i smještena u vrijeme Aleksandrovih pohoda na Indiju. Eshatološka tematika oblikuje se u pjesmi u velikim, panoramskim slikama prirode, vizijama

istine, božanskih bića. Dijalozi između Aleksandra Velikog i Sahadeve na simboličan način otkrivaju sukobe raznorodnih civilizacija i kultura, s izraženim pripovjedačevim suprotstavljanjem tekovinama europske racionalističke i osvajačke civilizacije.

7. *Ep ili epski ciklus s mitološkom, legendarnom, povijesnom tematikom*

U doba moderne nastaje nekoliko Nazorovih epskih ciklusa, s povijesnom i mitološkom tematikom, ispjevanih u slijedu raznih poetičkih praksi moderne, a u kojima i hrvatsku mitologiju i hrvatsku povijest opijeva u duhu vitalističke filozofije i Nietzscheovih koncepcija o čovjeku, umjetnosti i kulturi.

U epskom ciklusu *Hrvatski kraljevi* (*Knjiga o kraljevima hrvatskijem*, 1904) Nazor polemizira s historiografskim shvaćanjima o Hrvatima kao pitomom i ropskom narodu te su u svojevrsnoj povijesnoj slikovnici opjevani različiti hrvatski banovi i kraljevi, a profilirao je njihove likove u duhu suvremenih filozofskih koncepcija kao odlučne, hrabre, junačke ljude životinjske snage, s barbarskim instinktom i neobuzdanom i nepresušnom voljom; u ciklusu se, dakle, ekspliciraju aktualne teme filozofije naroda, te se iznose vitalističke koncepcije o povijesnoj sudbini Hrvata. Istovremeno, *Hrvatski kraljevi* svojevrsna su polemika s tradicijom "(...) nacionalne ideje iz hrvatske romantičarske rodoljubne poezije (...). Vladimir Nazor ne obnavlja romantičarske ideje slavenstva i nacionalne slobode. Njegovi slavenski mitski bogovi i legendarni junaci, njegovi hrvatski kraljevi, banovi i gradovi imaju novu funkciju, koliko god bismo ih mogli na tematskom području označiti kao neoromantičke crte u Nazorovu djelu."¹⁰ Takvo novo viđenje nacionalne povijesti u ciklusu oprimjeruju izabrani likovi i događaji najranije hrvatske povijesti. Pritom Nazor "(...) pozivajući se na konkretne događaje i likove iz prošlosti, mitologizirajući ih u svojim stihovima, povijest pretvara u mit, vremensko (povijesno) u izvanvremensko (mitsko vječno). Na taj način povijest se de-historizira, ona postaje mit." Tako "Nazorovi *Hrvatski kraljevi* žele rekonstruirati prošlost, te ispuniti zadaću kolektivnog pamćenja."¹¹ Izmjenom različitih vrsta akcenatskih stihova, nizanjem alogičkih, uzročno-posljedično nepovezanih slika, simbola i alegorijskih vizija, čestim lirskim digresijama, bez konzistentnih narativnih struktura, djelo je oblikovano u slijedu poetika moderne,

a u skladu s posve novom interpretacijom teme *nacija* i *nacionalno*: “U razdoblju moderne nacionalno dobiva drukčiji predznak. Iako će književnost i u ovom razdoblju imati važnu političku ulogu, umjesto kroz jezik, nacionalni identitet se rekonstruira putem povijesti i mitologije. Stoga jezik više nije u središtu pozornosti, a priroda se javlja posredovano, kroz mitske slike i simbole. Ono što najviše zaokuplja umjetnikovu imaginaciju, primordijalna je snaga i opstojnost naroda sažeta u nacionalnim i klasičnim legendama i simbolima. Junački i povijesni likovi te mitski simboli postaju tako znakovi nacionalnoga.”¹²

U *Slavenskim legendama* opjevana je daleka mitska prošlost Slavena, na modernistički način, s panoramski oblikovanim slikama, bujne metaforike, s bogatim asocijativno nanizanim vizijama. *Legende*, idealizirajući neke slavenofilske ideološke programe vezane uz pitanja pretpovijesti slavenskih naroda, kao i uz pitanje slavenstva kao kolektivne jedinice (odnos prema vjeri, Bogu, sudbini i slično) oblikuju te sadržaje poetičkim elementima izrazito modernističkima. Ciklus obilježuje ekstatični i patetični ton proročkih biblijskih knjiga i ničeanske fraze. Smisao i značenje *Legendi* sam je Nazor ovako opisao: “(...) moje *Slavenske legende* i moja *Živana* nisu ni htjele ni smjele biti plodovi dozreli iz truda ma čijih znanstvenih istraživanja na maglovitu polju naše stare poganske religije. One nisu vjerske pjesme. Nastale su iz drugih pobuda i potreba. Nisu ni htjele da uskrsnu nešto što je — možda čak i u našoj podsvjesti — gotovo mrtvo, no da — upirući se u ono malo, od čega je tragove i ostatke Nodilo znao oživjeti i nadopuniti svojim poletom i stvaralačkom intuicijom — iznesu nešto što je uvijek živo u nama. Htjele su — ponajviše u formi mita — izraziti radosno divljenje čovjeka pred tajanstvenim čudom koje nas sa sviju strana kruži, od jutra do mraka, od jednog godišnjeg doba do drugog, od rođenja do smrti. Htjele su opjevati dobre i kovarne sile što teku i pletu sve te čudesne pojave na zemlji, u vodama i na nebu. I bila im je nakana — ako se u ovakovim radovima može uopće govoriti o kakvim nakanama — da reku nešto i o čovjeku upletenu u to vječno bivanje i u još nedokončanu borbu između Dobra i Zla u čitavoj prirodi oko nas i u nama samima.”¹³

Epsko-narativni ciklus *Živana* povezan je sa *Slavenskim legendama* nekim istovjetnim likovima, događajima kao i idejama. Lik *Živane*, simbola Zemlje, plodne i prebujne roditelje-majke, za koju se otimlju i ljetna i zimska božanstva, u središtu je epske radnje koja ima alegorijsko značenje. Ep je komponiran kao ciklus u kojem se nižu panteističke vizije svijeta i kozmogonijski motivi. U djelu se razaznaje Nazorovo intertekstualno oslanjanje na tradiciju metamorfozno

oblikovanih fabula, kao i na motivsko-tematske komponente klasične epske baštine. Ono što *Živanu* čini djelom naglašeno modernističkim ponajprije je naglašena antinaturalističnost kao i esteticistička ornamentalna stilizacija u duhu secesije, podrazumijevamo li pod secesijom stilsko načelo koje je "(...) nakon razdoblja klasicizma, romantizma i realističke sklonosti prema svakodnevici ponovo otkrilo likovnu privlačivost i izražajne mogućnosti ornamenta, odnosno ornamentalne stilizacije, na način koji očituje srodnost s davnim razdobljima (...), ali koji u isti mah i zajamčuje nova autentičnost."¹⁴ I u *Živani* se, naime, kao i u svim "(...)" secesionističkim stilizacijama očituje onaj apstraktan, zapravo distanciran odnos prema zbilji, odnos koji je prožet željom da se istakne neovisnost pa i premoć umjetnosti. Kao što je već spomenuto, u secesijskom je stilskom načelu — drukčije nego u, uvjetno rečeno, naivnim stilizacijskim postupcima prošlosti — sadržana svjetonazorska potka u duhu esteticizma."¹⁵

U *Utvi* se na moderan način tematizira slavenski mit o borbi dobra i zla: radnja epa smještena je u "Indiju prokletu", a pripovijeda o sukobu zlog kralja Lava i mladog Jarila, simbola mladosti i snage koji, osnažen Utvinom ljubavlju, svladava mračne sile, sile zla kralja Lava i njegova sina Mrakoša.¹⁶ U epu se prepleću motivsko-tematski elementi mita i bajke, te se za *Utvu* može reći ono što V. Žmegač kaže za Nazorovu priču *Albus kralj*, to jest i *Utva* odgovara "(...)" europskoj paradigmi na području bajkovite pripovijetke koja crpe iz nacionalne mitske predaje. Bajka je pružala poželjan stilski model koji je dopuštao integraciju folklornih i nacionalnih sadržaja na način koji je u doista znatnoj mjeri smanjio umjetničku regresiju na razinu stilskih obrazaca patetičnoga nacionalnoga romantizma, kojemu neoromantičari, doduše, nisu bili posve neskloni, ali koji zbog internih umjetničkih težnja više nije bio pogodan za obnovu. Bez dvojbe, i moderna secesijska fantastika morala je odgovarati tendenciji u duhu stalnog alteriteta. Premda su pisci modernih bajki pokazivali mnogo razumijevanja za njegovanje pojedinih tradicionalnih obilježja bajkovita oblikovanja jezične tvorevine, ipak se na svakom koraku očituje težnja stilizaciji koja će nositi biljeg suvremenoga trenutka umjetnosti." Jednom riječju, *Utvu* obilježuje stilizacija fabularnih motiva, na način mita opjevano vrijeme i prostor radnje,¹⁷ naglašena secesijska dekorativnost, obilje neprozirnih simbola, alegorija, arhetipskih motiva iz rezervoara bajkovitih slojeva duboke mitske nacionalne prošlosti kao i čovjekove podsvijesti. Djelo je po stilu obilježeno ekstatičnim i patetičnim tonom kao i razvedenom, biblijsko-proročkom rečenicom. Modernistički svjetonazori

ekspozirani su u raznim slojevima djela, ponajprije onim motivsko-tematskim njegovim sastavnicama koje predstavljaju apologiju vitalističke filozofije, apologiju snage, moći, borbe, hrabrosti i životne energije koja se crpi iz iskonske prirode. Modernističke atribute djelo zadobiva i svojim utopijskim sadržajima, idealiziranjem prirodnog života, kao i veličanjem mitskih korijena čovjekova bića; isto tako i kompozicija i stil djela — sadržaji su predstavljeni u širokim alegorijskim panoramskim slikama, stilizacijom po uzoru na simbolični infantilizam bajke — svjedoče da je riječ o egzemplarnom djelu hrvatske moderne.

Za Natorova narativna djela u stihu karakterističan je specifičan odnos prema nacionalnim književnim tradicijama: "Nator se priključuje onim evropskim piscima razdoblja moderne koji su se služili modelima minulih epoha svjetske književnosti — kao tematskim i formalnim predloškom. Takvi su modeli ušli u modernističke strukture kao čiste apstrakcije, jer modernisti nisu bili puki oponašatelji minulih stilova ni nastavljači njihovih tradicija. Razlikujući se od romantičarske čežnje za dalekim i davnim svjetovima, modernistički se odnos prema minulosti očituje u individualnim *vizijama* određenog kulturnog prostora i vremena ili u vizijama povijesno neodređenih, izvanvremenskih i izvanprostornih područja kolektivističke mašte mita i legendi."¹⁸ Gradeći takve individualne vizije, Nator se koristi stilizacijom kao najčešćim postupkom upravo zato jer je stilizacija "(...) srodna mitu u svom odnosu prema vremenu i prostoru. Taj umjetnički postupak denaturalizacije predmeta i prostora sadrži umjetničku slobodu u odustajanju od tipičnog i karakterističnog pri opisu, i omogućava oblikovanje ljepote bez neposrednog oponašanja predloška u zbilji i prirodi. Uloga je stilizacije dekorativnost, dakle estetizacija pojavnosti, a u modernističkom književnom stilu njezin karakter određuje svjesno i izrazito povezivanje poetskog s likovnim umjetnostima. (...) Kad je riječ o stilu Natorovih pojedinačnih djela u kojima je stilizacija dominantni umjetnički postupak u oblikovanju tema i motiva, u deskripciji pejzaža i u izboru izražajno-jezičnih sredstava, možemo kao i u slučaju drugih srednjoevropskih modernista upotrebiti oznaku secesija. Stilizacijski postupak uzrokom je što u secesijskim prozama i stihovima nedostaje ona vrsta emocionalnosti koju su romantičari ostavili u baštinu pjesnicima sve do naše suvremenosti. Nijansiranje osjećaja stilizacija zamjenjuje nizanjem dekorativnih, alegorijskih slika. Vječne ljudske osjećaje i psihičke naslage u čovjeku Nator (...) transformira u zvukovni i likovni doživljaj čovjeka unutar dekorativne prirode."¹⁹ Natorov odnos prema književnoj građi kao i razlozi strukturiranja mitskih,

legendarnih, bajkovitih i basnovitih umjetničkih svjetova mogu se objasniti ovako: “Za epohu moderne, koja se u srednjoeuropskim okvirima omeđuje osamdesetim godinama 19. stoljeća i prvim svjetskim ratom, karakterističan je jak nesklad civilizacijskih trendova i umjetničke kulture. Kao civilizacijski proces moderna je obilježena uspjesima tehničkoga racionalizma, kapitalizmom i odgovarajućom racionalizacijom društvenoga ustroja, znanstvenim svjetonazorima, rastom gradova i širenjem prakticistički orijentiranih životnih stilova. Umjetnost, međutim, kasnoga 19. i ranoga 20. stoljeća, a prije svega baš lirika, oštro oponira ‘proznom stanju svijeta’ što ga promovira civilizacijska moderna. Na urbanizaciju životnoga prostora lirika odgovara kultom prirode i krajolika, na inovacijske trendove u znanosti i tehnici oživljavanjem potonulih povijesnih svjetova, na racionalizaciju društvenoga života regresijom u mitsko mišljenje, dok je u razmišljanju o budućnosti sklona utopijama i eshatološkom finalizmu, pa se reformističkim razmišljanjima građanske politike suprotstavlja vjerom u bezuvjetne svjetskopovijesne rasplete. Regresivnim, eskapističkim i utopijskim tendencijama srednjoeuropske moderne, koje odjekuju i u hrvatskom pjesništvu istoga vremena (...) lako se nalazi analogija i u Nazorovu lirskom pjesništvu. Dapače, njegovu liriku moguće je opisati kao kombinaciju estetičkih i svjetonazorskih usmjerenja, od kojih gotovo svaka ima manje ili više doticaja s poetikama moderne.”²⁰ A to što je rečeno za Nazorovu liriku može se protegnuti i na Nazorovu epiku.

I Tresić Pavičićev epilij *Ko nedogje na boj na Kosovo* karakterizira postupak mitologizacije prošlosti. Naime, iako je u djelu opjevana povijesna tema, ona je eksponirana na izrazito moderan način: kao obnova, remitologizacija srpskog i južnoslavenskog mita o kosovskoj bitki. Alegoričan i simboličan prikaz kosovskog mita iz vizure suvremenosti (nastalo je djelo u povodu ulaska Srba na Kosovo 500 godina nakon kosovskog poraza), u duhu neoklasicizma (o tome svjedoči klasicistička motivika i dikcija), u desetercima, Tresić Pavičićev epilij predstavlja remitologizaciju jednog od temeljnih ideologema južnoslavenske integracijske ideologije. Epilij je oblikovan jakom metaforikom, alegorijama i personifikacijama i ekspresivnim slikama.

8. Životinjski spjev

U razdoblju moderne nastaje i Nazorov *Medvjed Brundo*, četverodijelni životinjski ep u kojem se pripovijeda o sukobu među životinjama, što rezultira njihovom propašću od ljudske ruke. Po svjetonazoru djelo je apologija jakih, snažnih pojedinaca koji su jedini sposobni voditi narod, te se i u ovom djelu može uočiti snažan utjecaj modernih filozofijskih koncepcija. Stilizacijom tematskih sastavnica bajke a isto tako i basne ep na alegoričan način otkriva povijesnu sudbinu hrvatskog naroda u doba mletačke okupacije Dalmacije. Brojnim postupcima personifikacije i alegorizacije ep zadobiva značenje mitologizacije hrvatske povijesti, a humoristički i šaljivi segmenti depatetiziraju tradicionalnu romantički koncipiranu viziju tragične hrvatske povijesti obilježujući ep modernim vitalističkim svjetonazorom. Antropomorfizacija životinjskog svijeta i stilizirani opisi prirode, kao i stilizacija pripovjedača i njegovih strategija i perspektiva u infantilno-naivne moduse također karakteriziraju *Medvjeda Brunda* kao djelo koje pripada razdoblju moderne.

*
* *

Kao što se iz prethodne analize može razabrati, epika u stihu bila je u doba moderne u hrvatskoj književnoj kulturi vrlo produktivna, ostvarujući i u poetološkom i u ideološkom pogledu raznolika, kako tradicionalna tako i modernistička djela.

S obzirom na tematiku u doba moderne u stihu se pripovijeda o mitološkim, legendarnim, povijesnim, pseudopovijesnim, egzistencijalno-filozofskim, suvremenim društvenim (socijalnim i političkim) i drugim temama. Pripovjedači koji oblikuju narativna djela u stihu također su raznoliki: nalazimo tu objektivne, distancirane epske pripovjedače tradicionalne epike, ali mnogo češće su pripovjedači u tim djelima angažirani pripovjedači koji jasno deklariraju svoje humanističko-socijalne, povijesno-političke, konfesionalne, filozofske ili neke druge stavove; ton tih djela i pripovjedačke geste najčešće su patetično-uzvišene, ali kadikad se javljaju i humoristički, satirički ili ludički tonovi kao i moderni pripovjedači koji ogoljuju svoje epske postupke i poigravaju se i s temom, i sa

svojim likovima kao i s recipijentom. Epski junaci koje oblikuju narativna djela u stihu kreću se u rasponu od epskih likova oblikovanih na tradicionalnim moralno-etičkim atributima klasične epike pa do modernističkih junaka čije se karakteristike izgrađuju na sastavnicama modernističkih svjetonazorskih koncepcija kao što su vitalizam, ničeanizam, socijalni bunt, razni nihilistički stavovi, elementi podsvjesnog, ironijski odnos prema civilizacijskim dosezima moderne i slično. Tako se u epskim djelima moderne pored junaka izgrađenih u slijedu Mažuranićevih, Botičevih ili junaka folklornih epova strukturiraju i likovi koji osporavaju klasične epske norme, djelujući kao antijunaci, pasivni i nedjelatni likovi, ili pak kao junaci koji nose posve modernistička obilježja te ne kriju svoje unutrašnje dileme i svoju podsvijest.

Po svjetonazorima koje podupiru i zagovaraju narativna djela u stihu hrvatske moderne također su vrlo raznolika: naći ćemo u njima oblikovane i tradicionalnije nacionalno-povijesne, geopolitičke, rodoljubne, vjerskotolerantne neoromantičke programe ili pak modernije, primjerice svjetonazore koji na moderan način reinterpreteraju nacionalnu povijest, pitanja ljudske egzistencije ili pak podupiru razne društvene, mahom demokratske programe. Jednom riječju, na svim razinama strukture kao i po predstavljenim svjetovima narativna se djela u stihu u doba hrvatske moderne uvelike razlikuju krećući se od krajnjeg poetološkog i ideološkog tradicionalizma do naglašene inovativnosti.

Ako bismo željeli pobliže odrediti vremenske koordinate s obzirom na opoziciju: tradicionalno — moderno, onda bismo mogli reći da je za naraciju u stihu vremenska granica između kraja 19. i početka 20. stoljeća relativno jasna linija razgraničenja i u poetološkom smislu: granica stoljećâ ujedno je i diobena crta između tradicionalnih, romantičko-realistički pisanih djela i onih oblikovanih u znaku modernističkih poetika.

Prostori koje je zaposjela naracija u stihu u doba moderne brojni su i raznoliki: osim urbanih sredina (ponajprije Zagreba i gradova hrvatske provincije), epiku najviše zanima bosansko-dinarski prostor kao prostor zanimljiv u geopolitičkom i kulturološkom pogledu. Pojedine se pak hrvatske regije češće opjevalo (Istra, Dalmacija). Hrvatsku epiku tog razdoblja zanima i prostor dalekih, utopijskih svjetova ili pak udaljenih civilizacija. Povijesni svjetovi koji su zaokupili pažnju modernih epika ponajviše su oni određeni turskom okupacijom ili je to suvremeni povijesni svijet. Nazorova i Tresić Pavičićeva epika osvaja i druge prostore,

izvorišne prostore civilizacije ili pak irealne bajkovite prostore kao i daleko, pretpovijesno vrijeme mita, odnosno svevremenosti.

Na kraju bismo, umjesto zaključka, mogli postaviti pitanje: je li obilna produkcija naracije u stihu u doba hrvatske moderne, produkcija na izvjestan način izumrlih i "potrošenih" književnih vrsta, pokazatelj konzervativizma hrvatske književne kulture ili pak znak pobune protiv civilizacijskih dostignuća suvremenosti i izraz svojevrsne nostalgije modernističke kulture? Na to pitanje nije jednostavno odgovoriti, ali da je nostalgija utkana u ideju pripovijedanja u stihu, čini se da je neosporna činjenica.

BILJEŠKE

¹ Povijesti hrvatske književnosti koje obrađuju razdoblje moderne rijetko su kada posvećivale posebnu pozornost naraciji u stihu, vjerojatno stoga jer su sve polazile od pretpostavke da naracija u stihu po definiciji pripada tradicionalnijim književnim epohama te da ne izražava dominantne poetološke i estetičke težnje programa hrvatske moderne. Tako su se epikom u stihu hrvatske književne povijesti modernističkog razdoblja bavile jedino usput, i to u granicama analize opusa pojedinog reprezentativnijeg modernističkog autora (primjerice Nazor, Tresić Pavičić). Takav je stav s jedne strane i opravdan jer naracija u stihu u razdoblju moderne rjeđe ostvaruje prodore u nove tematske svjetove i u nove svjetonazore, a isto tako i u nove narativne tehnike. Međutim, budući da je korpus narativnih djela u stihu u razdoblju koje se u svim periodizacijskim koncepcijama hrvatske književne kulture definira kao modernistički neobično bogat, ne čini mi se nevažnim popisati i opisati narativna djela u stihu koja nastaju u navedenu razdoblju i istražiti možebitne uzroke tako velikoj konjunkturi stihovane epike i u razdoblju koje se po definiciji smatra nesklonim i naraciji u stihu i raznim epskim vrstama.

² Poetička, stilska raznolikost i heterogenost književnog materijala hrvatske moderne osobito dolazi do izražaja upravo u područje naracije u stihu, u dijelu književnoga korpusa koji je najmanje podložan inovativnim poetikama, odnosno koji je obilježen naglašenim konzervativizmom. Tako i za naraciju u stihu vrijedi ono što V. Žmegač kaže za drugu polovicu i kraj 19. stoljeća: "Pluralizam stilova u drugoj polovici devetnaestog stoljeća, uvjetovan takmičarskom situacijom građanskog umjetnika koliko i historističkim mentalitetom razdoblja, očitovao se, među inim, u istodobnosti tako različitih književnih koncepcija kao što su naturalizam i simbolizam. Potkraj stoljeća pridružili su se i drugi stilski smjerovi, od novoromantizma do novoklasike, tako da je šarolika usporednost stilskog repertoara, u čudnoj sprezi historicizma i inovacija, dosegla svoj vrhunac." (V. Žmegač,

“Esteticizam devetnaestog stoljeća”, u knjizi *Težišta modernizma*, Zagreb 1986, str. 47-47.)

A o odnosu i prepletanju realizma i moderne A. Zlatar kaže: “Književnopovijesni materijal hrvatske moderne, koji se vrlo često unutar književnih povijesti određuje kao ‘stilski raznolik’, heterogen, raznorodan, bez sumnje je podložan književnopovijesnoj analizi koja iza vanjske, kronološke monolitnosti, iza manifestnih prekida s tradicijom, otkriva da su granice moderne, recimo to današnjim geopolitičkim rječnikom, ‘meke granice’. Granice moderne očitavaju se tako kao granične crte koje ujedno i razdvajaju i spajaju ono što se nalazi s obiju vremenskih strana. Načini na koje se granice između moderne i realizma s jedne, te moderne i modernizma/ekspresionizma s druge strane, omekšavaju, gledano iz očista književnopovijesnog materijala, nisu isti. Granica moderne prema realizmu ‘mekana’ je, mogli bismo reći, iznutra, iz razloga prisutnosti realističkog koncepta književnosti u razdoblju moderne na više razina (...)” A. Zlatar, “Moderna — pitanja periodizacije”, u zborniku *Komparativna povijest hrvatske književnosti — Zbornik radova II. (Moderna)*, uredili M. Tomasović i V. Glunčić-Bužančić, Split 2000, str. 10.

³ Navedena klasifikacija ne teži obuhvatiti svekoliku naraciju u stihu u doba moderne, i to iz jednostavnog razloga: narativna djela u stihu razdoblja moderne velikim su dijelom ostala netiskana kao posebne knjige, odnosno objavljujivana su u raznim, ne samo poznatijim časopisima, nego i nepoznatijima i teže dostupnima, često u onima koji su izlazili samo kratko vrijeme, ponekad izvan Hrvatske, primjerice u Bosni. No, budući da su takva, ovom klasifikacijom nepopisana djela po mojoj procjeni najčešće tradicionalnija, a njihovi autori danas gotovo ili sasvim nepoznati ili zaboravljeni, čini mi se da i jedan potpuniji popis epskog korpusa ne bi bitno izmijenio žanrovsku i tematsku sliku narativnih djela u stihu u razdoblju hrvatske moderne.

⁴ Cit. prema: *Naše rane*, spjevao Tugomir Alaupović, Sarajevo 1898, str. 65.

⁵ O političkim, nacionalno-političkim, etničkim i konfesionalnim problemima Bosne u tom razdoblju usp.: M. Imamović, *Pravni položaj i unutrašnji politički razvitak Bosne i Hercegovine od 1878. do 1914.*, Sarajevo 1976; L. Đaković, *Političke organizacije bosanskohercegovačkih katolika Hrvata (I. dio: Do otvaranja Sabora 1910.)*, Zagreb 1985.

⁶ Citirano prema izdanju: *Jankovo ljetovanje. Moderna idila u šest kanta*. Spjevao Požežanin, Požega 1905, str. 11-12.

⁷ O odnosu moderne prema renesansi usp.: V. Žmegač, “Renesansa u zrcalu moderne”, u knjizi *Duh impresionizma i secesije; Studije o književnosti hrvatske moderne*; Drugo, prošireno izdanje, Zagreb 1997.

⁸ O periodizaciji razdoblja moderne u hrvatskoj književnosti usp. A. Zlatar: “Moderna — pitanja periodizacije”, u zborniku *Komparativna povijest hrvatske književnosti; Zbornik radova II. Moderna*, Split 2000, str. 7-16.

⁹ “Književnost u funkciji konstituiranja hrvatske nacije” termin je A. Flakera, a odnosi se na književna djela koja karakterizira posvemašnja podređenost nacionalnoj društvenoj funkciji, zadacima konstituiranja moderne hrvatske nacije. Usp. o tome: A. Flaker, *Književne poredbe*, Zagreb 1968, str. 29. i dalje.

¹⁰ V. Flaker, "Vladimir Nazor i evropska moderna", u zborniku *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, ur. A. Flaker i K. Pranjić, Zagreb 1978, str. 453.

¹¹ Lj. I. Gjurgjan, *Mit, nacija i književnost kraja stoljeća: Vladimir Nazor i W.B. Yeats*, Zagreb 1995, str. 92.

¹² Ibidem, str. 55.

¹³ V. Nazor, "Predgovor" *Slavenskim legendama*, u knjizi *Pjesme I. Slavenske legende. Pjesma o narodu hrvatskome. Živana*, uredio N. Mihanović, Zagreb 1977, str. 8.

¹⁴ V. Žmegač, *Duh impresionizma i secesije*, Zagreb, 1993, str. 112.

¹⁵ Ibidem, str. 112.

¹⁶ O *Utvi* i značenju fabule epa A. Bazala kaže: "Sretna bila je pjesnikova zamisao prikazati pogibelji i zla, što čovjeka okružuju, kao duhove Maglen-planine, koji ne mogu odoljeti srčanome junaku, već se kao utvare raspršuju ili kao praznovjerne magle rasplinu. I kad čovjek goru pregazi, onda ih i — nestaje. Dobro je smišljeno i ima vrijednu simboliku, što je pjesnik na čelo 'bijesova' stavio 'kralja kepeca', kojega je snaga u dugoj mu bradi — upotrijebivši motiv iz narodne priče, gdje junak toga zlotvora za bradu hvata i tako ga svladava. Očito je u tom motivu označena *nemoć* zla, koje ponajviše tajnovitošću i skrovitošću svojom pobuđuje strašni dojam, ali kad mu se bliže pristupi i kad se upozna, da ono i nema *solidna* osnova, onda gubi strašno lice svoje i nestaje. Junačni Jarilo naprotiv snagu svoju crpe iz *zanosa* svojega, što ga upaljuje na žaru *ljubavi*. I tu je upotrijebljen poznati motiv iz narodne priče, gdje junak u najtežoj borbi potrebuje okrepu i ona mu dolazi od *ideala*, za koji se bori. Reprezentant toga idealnog duha je *Utva*. Ona se upravo čini kao neka psihička potencija; zato i ne istupa u pjesmi toliko aktivno, samo djelujući, nego više kao neka idealna sila, koja daje poticaj Jarilu, da pregazi Maglen-planinu, podržaje u Sinjana nadu u pobjedu dobra, upravlja uskoledanu vjeru njihovu. Uopće djeluje više budeći *psihička* raspoloženja, nego izvodeći sama djela. Ona podsjeća na stvaralačku ideju *Erosa* iz grčke mitologije i Platonova 'Simpozija', te stoji u istaknutoj opreci s Vučićom — 'kćerkom crne bare, majkom ljetne strasti', koja se stavlja u službu Mrakoševih splekata, da osujeti djela Jarilova.

Ali uzalud. Porušeni su međaši, što su ih čuvala *utvare* na Maglen-planini, i već zelenrijeka buja iz 'Nava'; skoro će da proguta 'Močvaru' i poplavi carstvo kralja Lava. A Jarilo se vraća domu svojem; ne kao *ratnik*, što širi strah pred sobom, već kao *radnik*, što će da stvara kulturna dobra. Skršene su zle moći; Perunov oganj uništio je pomoćnika njihova Mrakoša, a stari Lav kao reprezentant prirodne sile bez idejne vrijednosti poklanja se principu života i stavlja se u službu dobra. Indija i Nav se združuju i slavi se vjenčanje Jarila i Utve." (A. Bazala, "Militia vita hominis", predgovor u knjizi *Utva zlatokrila. Romantički ep u 5 pjevanja*, ur. B. Vodnik, Zagreb 1916, str. XXII-XXIII.)

¹⁷ O načinu prikazivanja vremena i prostora u djelima s mitskim sadržajima kao i o poetici mita usp. E. M. Meletinski, *Poetika mita*, preveo J. Janićijević, Beograd, s. a.

¹⁸ V. Flaker, nav. djelo, str. 452.

¹⁹ Ibidem, str. 456-457.

²⁰ Z. Kravar, "Vladimir Nazor", pogovor u knjizi *Vladimir Nazor: Izabrane pjesme*, Zagreb 1999, str. 105-106.